

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 34.

Lördagen den 22 Augusti

1874.

Hushållnings- och önskningsmål vid 1874 års riksdag.

I riksdagsbesluten förekommer vanligen en särskild paragraf hvori omnämnas de hemstäl-landen, önskningsar och förslag, hvilka folkets ombud i öfverensstämmelse med § 89 Rege-ringsformen hos k. m:t anmält, »så väl i frågor rörande allmänna hushållningen, samt dermed gemenskap egande inrättningar och författningar, som ock uti åtskilliga andra ämnen». Dessa frågor behandlas i allmänhet af tillfälliga utskott, men någon gång äfven af de ständiga, såsom då endast en utredning af någon fråga begäres hos regeringen, eller riksdagen eljest på grund af ett ärendes mera invecklade beskaffenhet anser sig böra afhålla sig från fattandet af ett formligt beslut och, med angifvande af vissa grunder, hvilka den för sin del anser förtjenta af uppmärksamhet, öfverlemnar sjelfva beslutet åt regeringen. I 1874 års riksdagsbeslut § 32 finnas uppräknade åtta skrivelser, af hvilka några röra gan-ska viktiga angelägenheter. Vi hafva af flere skäl trott oss böra göra dessa ämnen till föremål för en särskild behandling.

Det råder hos en del af vår representation en föreställning, hvilken vi icke tveka att beteckna såsom en fördom, att de tillfälliga utskotten äro ett underordnad element af riksdagens inrättning, att deras utlåtanden icke äro berättigade till samma aktningfulla uppmärksamhet som de ständiga utskottens, och att det är en olycka för en motion att komma under ett sådant utskotts behandling, hvarföre man gerna söker att genom vidkny-

tandet af någon anslagsfråga bringa hem-ställningen under statsutskottets handlägg-ning. Följden af detta betraktelsesätt har också blifvit den, att åtskilliga representanter anse sig tillbakasatta, om de icke lyckas att, såsom frasen lyder, »komma in» i något af de ständiga utskotten, företrädesvis stats- och konstitutionsutskotten. Huru falsk en sådan uppfattning är, och huru ofördelaktig för ett godt riksdagsarbete, är icke svårt att ådaga-lägga; vi hafva mer än en gång gifvit an-tydningar derom, men vi kunna icke under-låta att så ofta tillfälle erbjudes dertill åter-komma, öfvertygade såsom vi äro, att vår riksdagsinrättning icke åtnjuter full rättvisa, förr än denna sida af dess verksamhet kom-mer till den heder och det anseende hvartill den är berättigad.

Den motsatta föreställningen utgår väl egentligen från den förutsättningen att en folkrepresentations förnämsta uppgift är att kontrollera och bekämpa regeringen, hvarige-nom det blir den enskilde representantens högsta äregirighet att blifva stäld på sådana platser der han bäst kommer i tillfälle att utöfva sådana kontroller eller att motverka regeringens anslagsfordringar. Under ett kon-servativt eller tillbakahållande regeringssystem är ett sådant förhållande naturligt: det är opositionen som då arbetar på att föra sam-hället framåt, och för att vinna sina syften måste den i viss grad uppträda fientligt mot regeringen. Sådant var förhållandet under

Spencer Billington

hela den senare hälften af Carl Johans regering och en stor del af den närmast följande; det är således icke underligt, om detta långa skede af vår konstitutionella historia fortfar att utöfva sina traditionella verkningar äfven under väsentligt ändrade förhållanden. Ju mer en regering tager initiativet till samhällsförbättringarna, ju mera förändras oppositionens ställning: det gifves alltid en eller annan punkt, i afseende på hvilken den måste arbeta på att föra regeringen med sig och i nödfall drifva på ett ombyte af system, men det fins icke längre någon principiel skillnad i intressen och sträfvan mellan de båda samhällsmakterna, och frågan blir endast om ett långsammare eller hastigare framryckande i den riktning om hvilken de båda äro ense. Konung Oscar den 1:stes regering var i några viktiga afseenden liberal, och under de femton år den räckte gjorde vårt fädernesland i näringsförfatningar och flere delar af lagstiftningen större framsteg än man kanske i allmänhet är böjd att erkänna. Hans efterträdares namn är införlifvadt med den största politiska reform som landet under den nu varande dynastien genomlevat, och att en representationsförändring som bröt med två mäktiga klassers sjelfskrifvenhet kunde så lugnt och utan alla samhällsskakningar genomföras, derföre hafva vi att tacka den fasta öfvertygelsen och den mogna viljan hos de män som suto vid hans rådsbord.

De största och djupast gående samhällsreformerna äro icke de som skrivas i grundlagar eller andra samhällsfördrag, men de som göra sig gällande i tänkesätten, utan att rubba en bokstaf af den skrifna lagen. Carl XV förklarade en gång till det svenska statsrådsprotokollet, att andan i 1809 års regeringsform icke genom 1866 års riksdagsordning blifvit förändrad, och vid ett annat tillfälle gjorde han till det norska statsrådsprotokollet ett liknande uttalande. Dessa båda förklaringar må gälla hvad de kunna såsom uttryck af monarkens enskilda öfvertygelse, och i viss mån vara berättigade såsom protester mot de långt gående anspråk hvilka kunde ur förändrade förhållanden härledas i den syftningen att införa det så kallade parlamentariska styrelsesystemet. Men hela detta system är sjelft ingen särskild samhällsform, utan en tyst följd af den kraft hvaraf hvardera samhällsmakten är medveten, och i det land der den är bäst hemmastadd finnes derom intet enda stadgande i någon grundlag. En-

ligt § 4 Regeringsformen eger Sveriges konung rätt att utan all inskränkning sjelf kalla och utnämna sina rådgifvare, och om något grundlagsrum kan anses oföränderligt, så är det visserligen detta: åtminstone hafva vi aldrig hört någon på allvar ifrågasätta dess upphäfvande eller förändring, och vi hoppas icke behöfva upplefva den dag då riksdagen ensidigt försökte tillvälla sig rättigheten att bestämman statsrådets sammansättning i vidsträcktare mån än den negativa hvartill § 107 R. F. gifver anledning. Det förekommer oss icke sannolikt att ens denna nödfallsutväg skall vidare behöfva användas, då riksdagen har så många bättre medel att göra rättmätiga önskingar gällande. Monarken känner som man säger i luften, utan allt behof att derom särskildt underrättas genom representationens skrivelser, med hvilka rådgifvare det är honom möjligt eller icke att leda landets styrelse i den önskade riktningen. Icke heller fordras dertill någon sådan kraftyttring af representationen som den hvartill vi förlidet år voro vitnen i vårt grannrike, och hvartill vi hoppas att man här i landet aldrig skall upplefva något motstycke. Det konstitutionella maskineriet är tillräckligt känsligt för den minsta temperaturförändring, och det är monarkens stora prerogativ, liksom hans stora ansvar, att afgöra när en sådan temperaturförändring är övergående eller varaktig.

Man har kallat de båda främsta utskotten för de politiska, och partierna hafva alltid sträfvat att i dem insätta sina främsta män, mindre med afseende på de speciella förmågor som tagas i anspråk för grundlags- och statsregleringsfrågor, än för den pålitlighet man trott sig kunna påräkna hos dem i deras förhållande för eller mot regeringen. I den mån representantkallet uppfattas från en högre synpunkt, samt studier, skicklighet och intresse blifva allmännare hos folkombuden, behöfves icke denna politiska hänsyn göra sig så utslutande gällande, och valen till dessa, liksom till de öfriga utskotten, kunna ske med bättre hänsyn till representanternas personliga anlag och erfarenheter. Det är klart att i ett land der riksdagen är van att nästan från grunden på egen hand utarbeta statsregleringen i alla dess mångfaldiga detaljer, fordras stora insigter och betydande arbetsförmåga hos statsutskottets ledamöter, och det är i synnerhet viktigt att kontinuiteten bevaras från den ena riksdagen till den andra, ty i annat fall skulle

denna hårdt betungade delegation aldrig komma till slut med sina göromål. Det är också sant, att för ögonblicket ligga de viktigaste samhällsproblemen, förändringarna i jordbeskattningen och försvarsväsendet, under detta utskotts behandling, men då dessa båda frågor en gång fått sin lösning, synes man kunna vänta att statsutskottets arbete bliver jemförelsevis lätt, och man bör då kunna ställa sådana fordringar på den kungliga statsverkspropositionen, att den i allt väsentligt kan läggas till grund för statsregleringen, så att regeringen på detta område enligt grundtanken i den förändrade § 59 R. F. återfår sitt naturliga initiativ. I afseende på frågorna om grundlagsförändringar, till hvilka förslagen enligt vår tanke böra företrädesvis utgå från regeringen, äfven som på utförningen af de konstitutionella kontroller som enligt våra grundlagar tillhöra konstitutionsutskottet, hafva vi så många gånger till förene haft tillfälle att uttala våra åsikter, att vi härom kunna fatta oss ganska kort: naturligtvis böra till handläggningen af dessa ärenden väljas personer hvilkas hog och studier företrädesvis ligga åt detta håll, men konstitutionsutskottet behöfver icke mer än statsutskottet sammansättas uteslutande med hänsyn till politiskt parti.

Från den stränga disciplin som under ståndstiden gjorde sig gällande i afseende på utskottsvalen har Första kammaren redan från början lösgjort sig, och äfven sedan flertalet af denna kammare på den sista tiden antagit en mera oppositionel hållning mot regeringen, har man icke sett någon benägenhet att ur de viktigare utskotten utesluta verkliga förhållanden endast för att vinna politisk öfverensstämmelse. Andra kammaren har onekligen gått mera hänsynslöst till väga, och fördragssamheten mot olika tänkande har under den sist förflutna riksdagen varit större och icke mindre än förut. Vi vilja dock icke säga att samtliga omflyttningar som vid sista riksdagen egde rum haft denna grund, såsom då en af denna kammars inflytelserikare ledamöter, som förut ansetts själfskrifven i stats- eller konstitutionsutskottet, i stället erhöi en plats i bevillningsutskottet, der hans grundliga insigter i tullagstiftningen gjorde honom företrädesvis lämplig vid behandlingen af den svensk-norska mellanrikslagen. Denna omflyttning betraktades, såsom oss synes mycket oriktigt, såsom en tillbakasettning; den var praktiskt riktigt och borde väl snarare hafva

blifvit uppskattad såsom ett bevis på aktning för den sakkunskap åt hvilken man ville bereda ökad utrymme. Men deremot neka vi icke att i de båda främsta utskotten insattes några personer hvilka hvarken genom själfständiga studier eller någon längre riksdags- erfarenhet dertill voro särdeles lämpliga, hvar emot andra uteslötos, hvilka vida bättre der skulle hafva fyllt sina platser.

Såsom ett arf efter det gamla ståndsväsendet fortlefver ännu den föreställningen att de tillfälliga utskotten jemförelsevis äro mindre betydande, och mången representant mottager en plats i dem, endast derföre att han icke kan blifva använd i något af de ständiga. Denna uppfattning eger dock egentligen rum inom en del af Andra kammaren, och inom den första har man mer än en gång haft exempel derpå att rätt framstående personer, som företrädesvis befattat sig med någon viss fråga och deri väckt förslag, uttryckligen undanbedt sig platser i de ständiga utskotten, för att i ett tillfälligt få deltaga i behandlingen af sina egna motioner. Denna uppfattning förtjenar enligt vår tanke att blifva allmännare än den hittills visat sig vara; hvad kan för en representant som sträfvar mindre efter makten än efter tillfällen att göra sig nyttig vara mera tillfredsställande än att egna sig åt utarbetningen af speciella förslag i ämnen som, utan att tillhöra statsregleringen, de konstitutionella stadgarne eller civilagstiftningen, dock ganska djupt ingripa i det sociala lifvet, samt att i ett särskildt för den saken nedsatt utskott bidra till ärendets fullständiga utredning?

En anledning till motvilja mot de tillfälliga utskotten synes ligga deri att de endast äro sammansatta från en kammare. Långt ifrån att deri se något ofördelaktigt, förefaller det oss att denna anordning är till verklig nytta: den upptager icke onödigtvis flere krafter än som äro behöfliga, sakerna behandlas mindre med afseende på skenet, och granskningen kan blifva fullständigare, i den mån hvarje sådant utskott endast har ett inskränkta antal af likartade ämnen att handlägga. Och hvad angår hedern att på detta sätt genomföra ett förslag, så synes den oss snarare böra skattas högre än lägre än eljest, emedan pröfningen är mångsidigare, då den eger rum af två utskott än af ett, ty det hör till undantagen att en fråga som på grund af protokollsutdrag från den ena kammaren bringas under medkammarens behand-

ling icke af den senare hänvisas till ett tillfälligt utskott. Det kan också förutsättas att ett förslag för att på detta sätt vinna båda kamrarnes bifall måste ega ett afgjort värde, och hedern af framgången är ju under sådana förhållanden endast så mycket större. Det anmärktes en gång af en samtida, att Första kammaren visade brist på tillmötesgående mot den andra, derigenom att den allt för ofta förkastat förslag som från medkammaren kommo under dess öfverläggning. Vi visade då att detta icke var förhållandet, och snarare skulle man vara frestad till den föreställningen att Andra kammaren har en principiell obenägenhet att afslå hvad som i denna form kommer ifrån den första; vi känna derpå åtskilliga exempel.

Vare det emellertid långt ifrån oss att på denna grund upprifva några jalousier mellan representationens båda afdelningar; snarare önskade vi efter förmåga bidraga att utrota de tvistefrön som ännu finnas. Det är naturligt att mängden af sådana önskningsmål som behandlas af tillfälliga utskott utgår från den kammare som har största antalet ledamöter, och der betänkligheten är mindre att väcka förslag som hafva svagare utsigt att vinna afseende. Vi torde en annan gång få anledning att till betraktande upptaga några sådana; för tillfället kan det vara nog med den anmärkningen, att under årets riksdag afgåvos 21 utlåtanden af tillfälliga utskott från Andra kammaren mot endast 11 från den första.

Den lämpligaste vägen att under riksdagens behandling bringa sådana ämnen som kunna göra anspråk på ett allmännare deltagande är att likartade motioner väckas i båda kamrarna, då deras tillfälliga utskott kunna under hand, om också icke i officiel form, rådplåga, för att till hvardera kammaren kunna lemna öfverensstämmande betänkanden. Så skedde då fattigvårdsfrågan för några riksdagar sedan behandlades, och ingen kan neka att denna form för öfverläggningen visade sig lämplig och fruktbarande. Vanligare är dock att frågorna slutbehandlas i den ena kammaren förr än de komma till medkammaren, och endast i det fall att någon sammanjemkning behöfves blifva föremål för underhandling utskotten emellan. Sådant har dock icke under den sista riksdagen egt rum; de ärenden af denna art som då behandlades voro af så enkel beskaffenhet att de, sedan den ena kammaren fattat sitt beslut, kunde af

den andra oförändrade antagas eller afslås.

Främst bland de beslut som i denna ordning fattades, både hvad sakens egen vikt beträffar och det skyndsamma afseende den vunnit hos regeringen, nämna vi riksdagens skrivelse angående rättighet för lärare vid enskilda läroverk att vid erhållen befordran till tjänst vid statens läroverk få räkna sig till godo sin föregående tjänstetid. K. m:t har i anledning af denna skrivelse, och i noggrannaste öfverensstämmelse dermed, nyligen förordnat att filosofie kandidat eller filosofie doktor, hvilken i behörig ordning genomgått den profärskurs som för anställning i statens läroverk är eller kan varda föreskrifven, samt inför vederbörlig myndighet aflagt godkänt undervisningsprof, må vid befordran till adjunkts-, kollega- eller lektorsbefattning vid statens läroverk ega att för framtida lönetur räkna sig till godo den tid han från och med året näst efter bemälda profs afläggande tjänstgjort såsom lärare vid enskildt, af minst 5 klasser bestående och under den inspektion som k. m:t kan finna godt att anordna staldt läroverk, så framt hans förenämnda tjänstgöring varit väsentligen lika med adjunkts, kollegas eller lektors tjänstgöring, samt han företer vederbörligt intyg derom att han med nit och skicklighet fullgjort sina åligganden; dock att för sådan löneturs beräkning erfordras att hafva vid ett och samma läroverk varit anställd under minst 5 år, äfven som att i intet fall den tid som för sådan lönetur beräknas får öfverskrida 10 år. Vi hoppas att detta beslut skall blifva en verklig vinst för vår högre odling, och en väsentlig lättnad tillskyndas våra offentliga läroverk.

Det var tredje gången denna i sig sjelf så enkla sak gjordes till föremål för riksdagens öfverläggning, allt i Andra kammaren, och den har icke förlorat på dröjsmålet. Vid 1867 års riksdag väcktes i väsentligen samma syftning förslag, som af Andra kammarens tillfälliga utskott oförändradt tillstyrktes men vid omröstning i kammaren föll med en majoritet af 12 röster. Vid 1871 års riksdag upptogs frågan å nyo af en annan motionär, endast med förändring af några detaljer; äfven detta förslag, af det utskott till hvars behandling det öfverlemnades tillstyrkt endast med den inskränkning att de 5 första åren af en privatlärarens tjänstgöringstid icke skulle få beräknas såsom grund för högre lönetur,

förkastades af kammaren, den gången dock endast med 8 rösters öfvervigt. Af samma motionär upptogs frågan i år, och om kammaren icke haft att välja mellan sitt utskotts i det hela tillstyrkande utlåtande och en reservation, som ännu närmare slöt sig till motionärens förslag, hade ärendet knappast blifvit bragdt under votering: så enhällig var öfvertygelsen derom att något måste göras. Första kammaren biträdde utan tvekan Andra kammarens beslut.

Det var hög tid att de enskilda läroverken från statens sida erfara någon annan uppmuntran än den enda som hittills varit dem medgifven, nemligen att under uppsigt af statens censorer och utan ringaste kostnad för det allmänna få sina lärjungar i maturaexamen pröfvade af egna lärare. Med den utsträckning som elementarbildningen fått i vårt fädernesland, och den vana som råder hos ynglingar af alla klasser att under största delen af sina uppfostringsår begagna statens nära nog kostnadsfria läroverk, kan, oakadt de hvarje år ökade anslagen till dessa statsinrättningar, den tid snart nog motses då de blifva alldeles otillräckliga för det ständigt ökade antalet inträdessökande, och denna tid skulle för länge sedan vara kommen, om icke några stora och med mycket förtroende omfattade enskilda läroverk i Stockholm, Göteborg och Upsala upptoge ett så stort antal som för sin uppfostran skulle fordra två eller tre ytterligare fullständiga statsläroverk. Det är därför icke öfverdrifvet, om man säger att den enskilda företagsamheten i undervisningsväg årligen besparar statsverket hundra tusentals riksdaler, och det är redan ur ekonomisk synpunkt en klokhets att på allt sätt underlätta uppkomsten af sådana företag. Förslag har varit väckt att staten skulle gå ännu ett steg längre och gifva dessa läroverk direkt penningunderstöd, med vilkor att ett visst antal lärjungar årligen mottoges kostnadsfritt eller mot nedsatt afgift. Yrkandet härom har hittills icke vunnit afseende, men den tid torde nog komma då man kan vara glad att för jemförelsevis så godt pris och då ett tillskott slippa undan en utgift hvilken i längden skulle blifva odräglig, och då den förmenta förbindelsen för staten att hålla kostnadsfri högre uppfostran för alla som vilja begagna den befinnes oeffterättlig. För det närvarande synes saken obehöflig, intill dess att det visar sig huru talrikt de reala läroverken efter sin förestående omorganisa-

tion blifva besökta, och om regeringen fäster något afseende vid riksdagens uttalade önskan att det måtte tillses, huru vida icke några af de nu befintliga fullständiga latinläroverken skulle kunna indragas.

Men saken har äfven en annan sida, icke mindre vigtig än den finansiella, och denna har äfven blifvit vidrörd i riksdagens skrivelser. Det heter nemligen att en särskild anledning för staten att främja enskilda läroverks uppkomst och bestånd ligger deri, att »en för undervisningen välgörande täflan skulle uppstå mellan de enskilda och statens läroverk, hvilken komme att sträcka sig äfven till sjelfva sättet för undervisningens ordnande, och hvaraf fördelarne blefve så mycket större, som de enskilda läroverken kunde härutinnan röra sig med större frihet samt derigenom bereda tillfälle att samla erfarenhetsrön och vinna visshet i afseende på tillämpligheten eller det praktiska värdet af grundsatser och åsikter, hvilkas rätt bäst pröfvades i och genom erfarenheten». Det är en egen händelse, att då de enskilda läroverken i Sverige för ett femtiotal af år sedan först började anläggas, företrädesvis i afsigt att införa nya lärometoder och bryta den häfdvunna enformigheten vid statens läroverk, så hafva, under den allmänna förvirring och omstörtning som synes hafva blifvit kronisk inom vårt officiella undervisningsväsende, just de enskilda anstalter som blifvit omfattade med det största förtroendet haft för sin framgång att tacka företrädesvis den omständigheten att de varit bygda på den gamla, af statens läroverk förkastade grundvalen. Ett af dessa läroverk, som under lång tid med rätta varit i åtnjutande af stort anseende, nemligen Stockholms Lyceum, har under den tid det egt bestånd genom fastheten af sin organisation och den följdriktiga tillämpningen af stiftarens troget fasthålla pedagogiska grundsatser företett ett i ögonen fallande motstycke till den starka fluktuationen som varseblifvits i det offentliga skolväsendet, och troheten i öfvertygelse, liksom i pligtutöfning, har äfven burit sin frukt, i det att styresmannen genom stiftelsen af ett bolag nyligen lyckats åt sitt verk bereda den varaktighet och den trygghet för läroverkets framtida beslut som äro oförenliga med en helt och hållet enskild persons verk och egendom. Äfven andra privatskolor, som omfattas med stort förtroende, äro bygda på latinets användning såsom första ämne för språkundervisningen,

naturligtvis med inrymmande i öfrigt af alla nutidens pedagogiska förbättringar. Det är således icke utan skäl sagdt, att om »mången god lärdom för det allmänna undervisningsväsendet stode att hemta från de enskilda läroverken, så borde ock erkännas, att staten kunde tillgodogöra sig dugliga lärarekrafter genom att mottaga lärare som i privatsskolorna vunnit sin pedagogiska utveckling». Af en liffigare vevverkan mellan båda slagen af undervisningsanstalter skola båda draga fördel, ehuru det väl endast undantagsvis kommer att inträffa att personer som en gång vunnit anställning och beföringstur vid statens läroverk lemna en så trygg ställning, för att med betydande risker, om ock med större utsigt på ekonomisk ersättning i händelse af framgång, egna sig åt den enskilda lärareverksamheten.

En annan framställning, hvilken af båda kamrarna utan omröstning beslöts efter båda utskottens tillstyrkande af en i Andra kammaren väckt motion, angick bildandet af en understödsfond eller pensionsanstalt för folkskolelärares efterlemnade enkor och oförsörjda barn. Frågan är i sig själf icke mycket märkvärdig, men enigheten kamrarna emellan är värd erkännande, och man bör hoppas att det fattade beslutet bidrager att afhjelpa en länge känd brist. Saken är i korthet den, att sedan en för ändamålet nedsatt komité 1864 afgifvit betänkande och förslag till reglemente för en folkskolelärares enke- och pupillkassa, som borde bildas af statsmedel men underhållas genom obligatoriska afgifter af lärarepersonalen, och regeringen i öfverensstämmelse dermed framlagt förslag till 1865—66 årens riksdag, så blef visserligen detta förslag i hufvudsakliga delar af ständerna antaget, hvarjemte ett litet årligt anslag beviljadss till den ifrågasatta enke- och pupillkassan, men sedan domkapitlen, öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskoleväsende och samtliga folkskolelärare i riket blifvit hörde öfver förslaget, och i synnerhet de senare mot det samma uttalat stora betänkligheter, när de derigenom skulle ovilkorligen förbindas till betydliga och i förhållande till sina löneinkomster ganska känbara uppoffringar, föranläts komitén, till hvilken dessa yttranden blifvit af regeringen öfverlemnade, att i ett senare betänkande hemställa att k. m:t ville låta bero vid hvad i frågan blifvit åtgjordt, intill dess att folkskolelärares själva

möjligen framdeles toge något verksamt initiativ till frågans lösning.

Något sådant åtgörande har visserligen icke under de sex år som derefter förflutit låtit i vidsträcktare mon förnimma sig från folkskolelärares sida. Det är i allmänhet nog mycket begärdt att hela än kårer skola uppträda kollektivt för att förfakta sina egna intressen, men i synnerhet vore det orätt att ställa ett sådant anspråk på folkskolelärares, med deras obetydliga vana vid offentliga förhandlingar, deras ringa sammanhållning och deras svaga inkomster, som icke tillåta dem att egna mycken tid åt annat än deras tjänsteälganden. Dessa omständigheter gjordes också gällande till deras försvar så väl i motionen, hvilken härrörde från en mycket framstående elementarlärare, som under den korta diskussionen i Första kammaren — i den andra fattades beslutet utan öfverläggning. Uteblifvandet af en demonstration från folkskolelärares sida får för öfrigt icke tydas såsom brist på intresse hos denna talrika klass för deras efterlevande; ett sådant intresse har verkligen flerstädes varit förspordt, ehuru det strandat mot de svårigheter och uppoffringar som äro oskiljaktiga från förslagens genomförande. Då denna fråga är vigtig, icke blott för den klass af statens tjänare som den närmast angår, utan ock för hela samhället, som icke med likgiltighet kan se att en stor mängd enkor och barn efter personer hvilkas inkomster icke kunnat tillåta synnerliga besparingar lemnas oförsörjda, hade riksdagen ansatt det tillkomma sig, lika mycket som folkskolelärares, att nu taga första steget till frågans lösning, »synnerligast som staten visat sin omsorg för de flesta andra tjänstemannaklassers enkor och barn, och den ifrågasatta pensionsanstalten i allt fall svärigen kunde komma till stånd, med mindre staten derföre vidkändes någon uppoffring. Och då följaktligen förslag blifvit framställt om åstadkommande af en pensionsinrättning för folkskolelärares enkor och barn, med den förändrade bestämmelse att endast blifvande lärare och lärarinnor skulle förpligtas att i inrättningen ingå såsom delegare, under det att de nu varande tjänsteinnehafvarne skulle få rättighet men icke skyldighet att på vissa vilkor deri ingå, så har riksdagen godkänt detta förslag, med det tillägg att delaktighet i pensionsinrättningen bör beredas äfven åt oförsörjda äkta barn efter enkor hvilka såsom folkskolelärarinnor

afvida. Med öfverlemnande åt k. m:t af sakens närmare utredande har riksdagen derföre i sin skrifvelse anhållit, att k. m:t »täcktes taga i förnyadt öfvervägande frågan om beredande af pensionering för folkskolelärares efterlemnade enkor och oförsörjda barn, på den af k. m:ts och rikets ständer redan antagna grund att pensioneringen besörjes af folkskolelärares själfva med understöd af statsmedel, men med skyldighet endast för blifvande och med rättighet för nu varande innehafvare af ordinarie folkskolelärarets tjänst att såsom delegare i anstalten ingå, samt att k. m:t täcktes derefter till riksdagen göra den framställning i ämnet hvartill omständigheterna kunna föranleda».

En annan skrifvelse angår reglementet för de lägre landtbruksskolorna. Det har blifvit utrönt att lärlingarnes antal är efter år minskas, så att då till exempel frilärlingarnes siffra år 1867 utgjorde 416 vid samtliga skolor i riket af detta slag, hade den 1872 nedgått till 359 och utgjorde vid innevarande års början endast 300; vid en skola fans ingen lärjunge, och vid många andra hade föreståndarne varit tvungne dels att utlofva premier till lärjungarne, dels städsla dem och gifva vanliga dränglöner, för att kunna åstadkomma det antal som fordras för att hålla skolorna i gång och komma i åtnjutande utaf de af staten lemnade anslagen. Man har trots sig finna grunden till detta förhållande i stadgandet att den som önskar antagas som lärling vid dessa skolor bör hafva fullgjort sina beväringsofningar, och riksdagen har derföre begärt frihet för hvarje skolas styrelse att vid brist på kompetent sökande, d. v. s. sådan som fullgjort sina vapenofningar, antaga andra ynglingar som fyllt 18 år och äro i besittning af tillräckliga kroppskrafter för jordbruksarbetet. Man skulle hafva föreställt sig att missbruket långt förut kunde hafva blifvit i administrativ väg rättadt, då det ju måste antagas att Landtbruksakademiens förvaltningskomité ej försummat att derom göra anmälan hos civildepartementet; men då sådant icke skett, eller detta departement varit allt för öfverhopadt af göromål för att tänka på en rättelse, är det ju i sin ordning att riksdagen tog saken om hand.

Ett ombud för Gotland har fäst riksdagens uppmärksamhet på obilligheten af den föreskrift i den kungliga förordningen angående lots- och fyrinrättningen i riket, i kraft af hvilken fartyg som under resa mellan utrikes

orter nödgats för storm, motvind eller af annan orsak söka svensk hamn, utan att derstädes lossa eller lasta, skall i ett för allt till svenska lotsverket erläggas en afgift af 30 öre pr nyläst, antingen fartyget är lastadt eller barlastadt, och en eller flere hamnar anlöpas. Hvarken i våra närmaste grannländer eller i England erläggas af sådana fartyg som för storm söka nödhavn några fyr- och båk- eller andra deremot svarande fartygsafgifter, och det synes icke förenligt med ett lands värdighet att beskatta olyckan eller motgången, för att med några tusen riksdaler årligen höja statsinkomsten af fyr- och båkväsendet. Dess utom händer det ofta, att fartyg som sökt nödhavn afseglar innan vederbörande tulltjensteman hunnit göra sin skyldighet, så att afgiften endast drabbar en del af dessa fartyg, vanligen dem som för svårare skador längre uppehållas på platsen och följaktligen bäst förtjente att vara befriade från afgiften. Då det tillstyrkande utskottsutlåtandet föredrogs, nämde motionären att chefen för sjöförsvarsdepartementet upplyst honom att en förändring i förordningen i den önskade syftningen var hos regeringen ifrågasatt, och hemställde på denna grund, huru vida det vore lämpligt att riksdagen under sådana omständigheter aflåte någon skrifvelse i ämnet. Denna betänklighet delades emellertid icke af någon annan, och riksdagen har derföre anhållit om en sådan förändring i 1862 års förordning, att från erläggande af fyr- och båkafgifter befrias sådana fartyg som på våra kuster söka nödhavn utan att der lossa eller lasta.

En annan motionär hade fäst riksdagens uppmärksamhet derpå att nämndeman, som genom en kunglig kungörelse af 1863 är berättigad till skjuts- och traktamentsersättning för biträde vid vissa extra förrättningar, icke får insända sin kostnadsräkning omedelbart till konungens befallningshafvande utan måste låta ingifva den genom ombud i residensstaden, hvarigenom uppstode nya utgifter, som minskade den ersättning till hvilken han är berättigad. Riksdagen, som ansett det obilligt att den godtgörelse som för extra förrättningar tillkommer nämndeman och bör af allmänna medel utgå icke får af honom uppbäras utan större eller mindre afbrännningar, har genom skrifvelse af den 23 april detta år begärt en sådan förändring i den ifrågavarande kungörelsen, att kostnadsräkningen, åtföljd af behörigt intyg om nämde-

mannens tjenstgöring, får inlemnas till närmaste kronofogde eller länsman, och beloppet på denna väg komma förrättningsmannen till godo. Saken är riktig och rättvis; det enda anmärkningsvärda dervid är att det Andra kammarens tillfälliga utskott som behandlade motionen ansåg sig böra sjelf i k. m:ts namn omredigera paragrafen, med en sådan högtidlighet och utförlighet att den skulle fylla en hel sida i denna tidskrift, samt att begge kamrarne utan invändning godkände redaktionsförslaget.

Alla dessa beslut hafva utgått från motionärer i Andra kammaren, hvars utskott tillstyrkt dem, och kammaren har derefter utan diskussion godkänt förslagen, hvarefter samma procedur upprepats i Första kammaren. En enda skrivelse har tillkommit på initiativ från Första kammaren. Den angår afgifterna för kontrollstämpling å ädla metaller, hvilka äro betydligt högre än hvad denna förrättning kostar staten, och kronan utöfvar sålunda på bearbetningen af dessa metaller en beskattning, hvilket ansetts otillbörligt. Första kammarens tillfälliga utskott förordade motionen, som äfven af kammaren utan öfverläggning godkändes, och Andra kammaren biträdde på stående fot Första kammarens beslut, utan att hänvisa protokollsutdraget till sitt eget utskott. Då grundlagen härom ingen ting föreskrifver, kan mot ett sådant förfarande ingen ting invändas, i synnerhet då fråga är om ett bifall. I motsatt fall torde granlagenheten fordra att alltid remittera till eget utskott, och denna pra-

xis har blifvit regel i Första kammaren, hvilken till och med mot Andra kammarens bifall till den bekanta motionen om internationella skiljedomstolar iakttog den artigheten att, ehuru utgången var alldeles gifven, först låta den helt gravitetiskt behandlas af sitt eget tillfälliga utskott. Icke ett enda gycklande ord fälles öfver det välmentade men obetänkta förslaget, hvilket af Första kammaren behandlades med samma aktningfulla granlagenhet som om det varit en regeringsproposition. Detta är också riktigt. Om gycklet öfver hufvud är på sin plats i en lagstiftande församling, bör det åtminstone aldrig vara riktadt mot svagheten.

De båda öfriga skrivelser som i § 32 riksdagsbeslutet äro omförmälda, nemligen angående riksbankens förhållande till statsverket och myntverket i fråga om myntväsendet, samt rörande ändringar i k. förordningen om egors fredande mot skada af annans hemdjur och om stängselskyldighet, äro tillkomna på grund af förslag från ständiga utskott och angå oss icke här. Vi hafva endast haft för afsigt att visa, hvilka möjligheter förefinnas att på de tillfälliga utskottens väg bringa goda och förnuftiga beslut till stånd; vi hafva, hvad den sist förflutna riksdagen angår, sett flere sådana beslut, om icke precis riksvigtiga, dock ganska välbefogade; ingen enda af dessa hvar för sig riktiga och väl genomtänkta motioner har rönt en mindre vänlig behandling, än om de hade gått genom de ständiga utskotten.

Litteratur.

Studier i jemförande befolkningsstatistik af John Hellstenius, Fil. Dr. Aktuarie i Kgl. Statistiska Centralbyrån. Sthm 1874. P. A. Norstedt & Söner. Pris 2 kronor.

Hr Hellstenius har gjort mycket väl uti att i tryck utgifva de föreläsningar han förliden höst höll för Stockholms högskoleförening; ty ehuru lifligt intresset är för statistiska undersökningar, och huru många statistiska skrifter af högsta värde årligen utkomma, så hafva de i allmänhet en allt för officiel prägel, och det fattas ännu sådant som kan bidra att skapa en allmän statistisk litteratur. Väl har Kolbs stora och anspråksfulla kulturstatistiska arbete blifvit

öfversatt och förmodligen äfven läst, sedan den allsmäktiga puffen för dess spridning gjort allt hvad denna starka häfkraft lärt kunna uträtta, men det är icke sådana bredskräfliga och på det hela ganska otillförlitliga saker vi behöfva, utan skrifter af ett anspråkslösare och derföre äfven nyttigare slag, hvilka, i stället för att lära folk prata öfver hvad de icke veta, lära dem att tänka öfver hvad de lärt sig att veta. Författaren har hoppats att få sin skrift använd såsom handbok vid akademiska studier; vi tro att den äfven kan lämpa sig för detta ändamål, men mest passande synes den oss vara för sådana läsare som, utan att vilja göra stati-

stiken till ett studium, önska veta hvad denna vetenskap verkligen innebär, hvilket förtroende man kan fästa vid dess uppgifter, och med hvad rätt man af dess siffror kan draga allmänna slutsatser.

Till en början är det en icke ointressant fråga att göra sig reda för *hvad* statistiken verkligen är, om den har anspråk på rangen af vetenskap eller måste åtnöja sig med den simplare ställningen såsom en metod, om dess rätta uppgift är att vara en bokhållare öfver de rent aritmetiska företeelserna i det borgerliga lifvet, eller om den skall filosofera öfver lagarne för det menckliga samhället på grund af de mer eller mindre tillförlitliga fakta den kan framlocka ur sifferkolumnerna. Tankarne äro i detta afseende för ingen del eniga, och om en modern tysk författare öfver statistikens begrepp och teori nyligen definierat den så som »die logische Methode der objektiven Induktion», så kan denna definition möjligen upplysa ett tyskt förstånd, men för alla andra befara vi att den förblifver en mörk gåta. Hr Hellstenius erinrar, att då Rümelin för tio år sedan skref sin uppsats om statistikens teori, kände han redan 62 särskilda definitioner öfver begreppet statistik, samt att då ämnet kom till tals vid den statistiska kongressen i Haag för fyra år sedan, kunde chefen för statistiska byrån i Preussen, dr Engel, förklara, att han i sin portfölj hade antecknade icke mindre än 180 sådana begreppsbestämningar, men att han ändå var säker om att ingen af de nära fem hundra statistiker som från alla delar af världen der voro samlade skulle kunna gifva ett fullt tillfredsställande svar på frågan. Denna osäkerhet är också ganska förklarlig: statistiken såsom en vetenskap är ännu så ung och stadd i en så rask utveckling, att den hittills icke kunnat med full säkerhet utstaka sina gränser. Författaren sluter sig för sin del till en definition, som just för debatten i Haag uppställdes af professor Vissering i Leyden, och som har följande lydelse: »Statistiken är vetenskapen om de fakta som framgå ur naturkrafternas och menniskolifvets vevverkan inom ett samhälle; den visar följderna för samhället af denna dubla verksamhet och undersöker de vare sig stadigvarande (konstanta) eller vaxlande (periodiska) företeelser som, bestämda af denna verksamhet, uppträda inom samhällslifvet.»

Vi öfverlemnna åt fackmännen att sins

emellan uppgöra denna sak; för oss som stå utanför har dermed icke den ringaste brådska. Ville vi vara fullt uppriktige, skulle vi kanske säga, att ju längre det får anstå dess bättre, och statistiken vore icke det första kunskapsämne som i början af sin bana uppträdde i den blygsamma skepnaden af en tjenarinna åt andra, eller med andra ord af en hjälpvetenskap. Vi erinra endast i detta afseende om mikroskopian, som gjort våra dagars fysiologiska undersökningar så oerhörda tjänster, och som af sina idkare fordrar en icke ringa grad både af konstfärdighet och skarpsinne. Statistiken är samhällsvetenskapens mikroskopi: hon begagnar siffrornas skarpslipade synglas, och hon varseblifver genom dem företeelser som förut undandragit sig betraktelsen. Men det är icke nog med konsten att väl se hvad som ligger för ögonen, och det fordras redan en stor konst att urskilja hvad som är värdt att ses. Den första frågan blir derför alltid att samla fakta, den andra att sammanställa dem i naturliga förbindelser eller grupper. Detta är den individuella statistiken, eller uppställningen af de siffror som uttrycka de företeelser eller tillstånd hvilka gälla hvarje särskild samhällsenhet. Men detta är icke nog: hon går ett steg längre, jemför sins emellan sifferexpressionerna för de särskilda staterna, väger dem och utdrager följderna; hon kallas då komparativ statistik. Men hon kan fortgå ännu vidare genom att skilja mellan den ständiga eller tillfälliga förekomsten af vissa företeelser, uppågå de ras större eller mindre regelbundenhet samt söka att utfinna de lagar som bestämma rörelserna och de orsaker i hvilka de hafva sitt ursprung. Hon blir då filosofisk eller moralstatistik, och på detta stadium inträder hon i kretsen af de spekulativa vetenskaperna: hon utgör då en del af statsläran.

Vare det långt ifrån oss att vilja neka statistikens rätt att sysselsätta sig med spekulationer; vi tro att en sådan verksamhet är nödvändig för hvarje studium, äfven det mest empiriska. Men för det närvarande, då saken är så ny, och massan af det som skall granskas och särskiljas är så öfverväldigande, synes det oss nyttigt att det egentliga arbetet tills vidare hufvudsakligen nedläggas på iakttagelser, och att filosofierandet hufvudsakligen användes för att lifva och sammanbinda iakttagelserna. När dessa växt till en viss storlek, framställa sig

otvunget vissa likartade förhållanden, som antyda på tillvaron af oföränderliga lagar, och statistikern har utan tvifvel full rätt att säga ut hvad han i detta afseende finner eller tror sig finna; men han gör väl uti att tills vidare endast anse dessa lagar såsom hypoteser, hvilkas slutliga bekräftelse eller vederläggning får bero af de fakta han ytterligare kan bringa i dagen.

Närmast i ordningen följer att bestämma gränserna för det nya kunskapsområdet. I hvarje vetenskap ingår ett statistiskt element. Så har fysiken behof att på hvarje punkt af jorden samla meteorologiska iakttagelser; äfven de egentliga naturvetenskaperna hafva sin lefvande statistik, som selsätter sig med den numeriska förekomsten af djur och växter. För näringslivet, åkerbruket, bergshandlingen, handtverken och handeln blifva statistiska öfversigter en allt större nödvändighet; ingen industri kan lefva utan så vidt möjligt fullständig insigt om förrådet af råämnen, afbränningen vid deras förädling och vidden af de behof som skola fyllas med den fulländade produkten. Men det vore utan tvifvel oegentligt att till alla dessa saker utvidga statistikens område, och ehuru i vårt fädernesland det unga embetsverk som för detta kunskapsämne blifvit inrättadt naturligtvis har i uppdrag att samla och bearbeta alla slags uppgifter som angå näringslivet, så väl statens stora industrier, post-, telegraf- och jernvägstrafiken, som det enskilda yrkeslivet, spanmålsodlingen, kreaturskötseln, tillverkningen af metaller och andra förnödenheter, skogsskötseln, in- och utförseln, äfven som den intellektuella odlingen, så vidt dess företeelser låta sig i siffror uttryckas, såsom antalet af undervisningsanstalter och deras lärjungefrekvens m. m., så torde dock den egentliga statistiken såsom en särskild kunskapsart med själfständig bearbetning tills vidare lämpligen böra inskränkas till hvad som rörer befolkningen, dess fördelning i kön, åldersklasser, yrken och några stora, lätt bestämbara ekonomiska kategorier. I denna begränsade betydelse har också vår författare tagit saken.

För att gifva den jemförande statistiken dess rätta värde och betydelse fordrades att alla de iakttagelser som deruti ingå skola utföras efter samma plan och i väsentligen samma omfång; i detta afseende har den statistiska kongressen inlagt en stor förtjänst. Planen till denna inrättning uppstod i Lon-

don 1851 vid den första allmänna industriutställningen, och två år derefter sammanträdde i Brüssel officiella ombud från de flesta af Europas stater jemte ett antal enskilda idkare och vänner af statistiken. Denna dubla egenskap har också vid de allmänna mötena blifvit bibehållen, men derjemte har äfven på senare tider blifvit anordnad en så kallad *Commission permanente du Congrès Internationale de Statistique*, hvilken utslutande består af officiella ombud. Den samlas om få dagar här i Stockholm. Samtidigt med den första kongress-sammankomsten i Brüssel samlades äfven den af Maury föreslagna Maritima kongressen, som gaf Quetelet anledning att i sitt helsningstal erinra om släktskapen mellan båda samfundens arbeten, i det att den ena kongressens iakttagelser gälde luft- och hafsströmmar, det andra det moderna samhällets strömmingar, deras riktning och de skär mot hvilka de brytas. Den statistiska kongressen har sedan sammanträdt hvartannat, tredje eller fjerde år i Paris, Wien, London, Berlin, Florens, Haag, och sist 1872 i St Petersburg. Alla dessa sammankomster hafva mäktigt bidragit att sprida ljus öfver de ämnen som varit föremål för undersökningar och bringa enhet i metoden för iakttagelsernas anställande. De särskilda länderna, som efter hand antagit de af kongressen föreslagna formerna, bilda allt mer, enligt Quetelet's vackra liknelse, »en kedja af observationspunkter, sins emellan stadda i lifligt utbyte af iakttagelserna, hvilkas alla trådar liksom i en centralanstalt sammanlöpa hos den statistiska kongressen. Hvarje höjning eller sänkning i det lufttryck som omgifver samhället inregistreras der noggrant, ty dessa anstalter ega till sitt förfogande ett tillräckligt antal goda sociala barometrar; de egentliga meteorologiska företeelsernas samfälda resultat, uttryckt i årens vexlande skördar, bringas skyndsamt till allmän kändedom, och hvarhelst ett socialt »oväderscentrum» samlar sig, der kan man vara viss att observatörerna äro framme, följa det på spären och utsända sina varningar till seglare på andra håll.» Vi kunna tillägga, att öfver allt vid dessa sammankomster har svenska regeringens ombud intagit en bemärkt plats, och den svenska Statistiska centralbyrån står för närvarande i litterärt utbyte med mer än 50 likartade statsinrättningar, utom åtskilliga enskilda statistiska sällskap och föreningar.

Regelbundenheten af de statistiska företeelserna har på ett nytt område, och alldeles utom gränserna för den filosofiska spekulatio- nen, å nyo bringat på tal det stora proble- met om den menckliga viljans frihet eller ofrihet. Vi hafva flere gånger till förene haft anledning att yttra oss i detta ämne, men vi vilja här tillägga några ord. Vi anmärka då till en början, att den moderna statistiken väsentligen är en skapelse af ma- tematiker: Quetelet, dess berömde grundläg- gare, var såsom bekant från början astron- om, och den vetenskap han kan sägas hafva skapat använder allt jemt för sina syften matematiska beräkningar. Af de öfver- raskande fakta som på detta sätt kommit i dagen, det år efter år nästan oförändrade antalet af olyckor och brott, mord, själfmord och stölder, till och med sådana skenbart tillfälliga uraktlåtenheter som den att förse bref som inlemnas på postkontoren med utan- skrifter, har man velat sluta att menniskor- nas öden bestämmas af lagar, lika orubbliga som naturens, och då den menckliga viljan af dessa är bunden, har man ledt sig till den slutsatsen att de sedliga lagarne endast äro ett hjernspöke. Buckle har såsom bekant i sitt försök till civilisationens historia gifvit det hårdaste och ensidigaste uttrycket åt detta betraktelsesätt. Å ena sidan är det en sanning att brottsligheten mot person och egendom, renheten i könsförhållanden eller dess motsats, liksom många andra sedliga före- teelser stå i ett bestämdt förhållande till ut- komstmöjligheterna och lättheten att lefva, liksom en noggrannare undersökning af krimi- ninalstatistikens företeelser lärt oss, att de, ärfdaanlagen hafva en långt större betydelse än man i allmänhet velat föreställa sig. Men å andra sidan har det blifvit mer och mer tydligt, att flertalet af de så kallade stati- stiska lagarne ingalunda äro någon stel, abstrakt och orubblig makt, utan tvärt om endast uttryck af förhållanden, sådana som menniskorna själfva skapat dem, och såsom de under samhällenas fortgående utveckling oupphörligen förändras. Sedeläran kan icke i längden blifva oberörd af dessa nya insig- ter, och vi kunna utan mycken orättvisa säga, att hon dittills knappast börjat af dem draga något parti, såsom det är hennes ovilkorliga skyldighet. Om det är ett faktum som icke kan förnekas, att brottsligheten väsentligen beror så väl på ärfda anlag, utvecklade under en följd af släktleder, som på brist-

fällig uppfostran och bristfälliga utkomstme- del, så blir det ju en samhällssak för hvarje enskild att genom sträng själfdisciplin för- söka hos sig utrota alla de frön till laster och oordningar som kunna störande ingri- pa i hans efterkommandes lif, och för hvarje samhälle kollektivt att så vidt möjligt un- danrödja alla de frestelser som vanligen bringa de samhällsfientliga anlagen till utbrott. Så väl moralen som samhällsvetenskapen inträda då på ett område, närmast jemförligt med det som inom den medicinska vetenskapen kallas *pro- fylax*, konsten att förekomma sjukdomen re- dan innan den utbryter. Det gamla sam- hället nöjde sig med att bestraffa afvikelserna ifrån dess ordning: det nya måste mer och mer söka förebygga dem. Men kriget mot det onda, både hos individen och i samhäl- let, föres med en helt annan kraft och se- gervissitet, när man lärt sig att spåra det i själfva brodden, än då man först ser det i dess fulla växt, fullständigt beväpnadt och stridsordnad.

Långt ifrån derföre att en fullständigare bekantskap med de lagar som bestämma den menckliga karakterens utveckling skulle leda till minskad sedlig ansvarighet, måste den, i samma mon som kännedomen om de sed- ligen företeelserna vidgar sig, blifva större och allvarligare. Erfarenheten har lärt men- niskan att hon har en långt större makt öfver den yttre naturen än hon någonsin förestälde sig, och det har blifvit en pligt för åkerbrukaren att åt jorden bereda alla de vilkor som betinga en god skörd; huru skulle då icke skyldigheten att åt menni- skorna bereda en gynnsam andlig jordmon blifva mer och mer befallande, i den mon vilkoren för denna växtlighet blifva bättre bekanta? Statistiken visar en god väg till kännedomen om dessa vilkor, och dess be- arbetning är således en vigtig samhällsange- lägenhet.

Den första af alla statistiska operationer är folkräkningen. Enligt historiens vitnes- börd hafva sådana åtgärder af ganska till- fredsställande beskaffenhet blifvit utförda re- dan i äldsta tider, särskildt i Egypten och bland judafolket, såsom de mosaiska skrif- terna berättar oss. I de stora moderna sam- hällena har saken likväl sina betydliga svä- righeter, och då afsigten dermed är att finna grunden för beskattningen, har egennyttan gifvit anledning till mångfaldiga underslef. Äfven kostnaden har varit afskräckande, och

man har derföre företagit sig att efter förhållandena i mindre områden kalkulera sig till befolkningen för det hela. De approximativa värdena hafva emellertid befunnits missledande, och den på Necker's befällning 1784 företagna uppskattningen af Frankrikes befolkning felslog på icke mindre än 6 millioner, eller nära femtedelen af detta lands då varande folkmängdssiffra. En fullkomligt tillförlitlig folkräkning är naturligtvis en omöjlighet, men derigenom att den företages på vissa regelbundet återkommande tider, kan man emellertid komma det verkliga förhållandet temligen nära. Bäst sker detta naturligtvis derigenom att hela folkmängden i ett land räknas på en och samma dag, sådan den på hvarje särskild ort befinner sig, men denna metod har sina stora svårigheter och medför dertill betydande kostnader.

I Sverige är den s. k. rättsliga folkräkningen, d. v. s. den som utgår från mantalsskrifningsorten, af gammalt högt utbildad, och redan 1686 års kyrkolag föreskrifver att »presterna skola hålla vissa längder å alla sina åhörare, hus ifrån hus, gård ifrån gård». Intill 1860 lemnades utdragen ur husförhörslängderna endast i form af tabellriskiska uppgifter, och det var ingen hemlighet att presterskapet stundom tillät sig godtyckliga förändringar i antalet af födde och döde, när man icke fick summorna att gå ihop med den befintliga folkmängden. Sedan den tiden inlemnas dessa listor med fullständiga namn, så att Statistiska centralbyrån verkligen för hvarje år eger en fullständig katalog öfver alla rikets inbyggare. Det är som man lätt kan föreställa sig en temligen voluminös urkund, upptagande omkring hundra tusen foliosidor eller några och femtio rispaper. Det oaktadt uppgå kostnaderna icke till mer än omkring 12,000 rdr om året, en obetydlig summa nog i förhållande till nytan och kostnaden i andra länder: så kostade den belgiska folkräkningen 1846 icke mindre än 612,600 francs, och Förenta staternas 1850 ända till 7 millioner rdr. För Stockholm och Göteborg hafva vid ett par tillfällen varit anställda särskilda folkräkningar medelst s. k. hushållslistor; denna faktiska folkräkning skilde sig år 1868 från den rättsliga med 7,726 personer för Stockholm och 1,123 för Göteborg.

Hela jordens samfälda befolkning uppskattas för närvarande till 1,391 millioner. Den

na siffra, som naturligtvis icke på tiotal millioner kan vara tillförlitlig, är hemtad ur ett nyss utgifvet arbete af Behm och Wagner, »Die Bevölkerung der Erde», och upptager för Europa 300,05, för Asien 789, för Afrika 203,5, för Amerika 84,5 och för Australien 4,5 millioner. De europeiska folkräkningssummorna äro med undantag för Turkiet, hvars fatalistiska regering icke tillåter några statistiska beräkningar, åstadkomna genom verklig folkräkning: främst står Ryska riket med 71,25, derefter Tyska riket med 41, hvaraf Preussen 24,66, vidare Frankrike och Österrikiska monarkien hvardera med 36, Storbritannien med 32, Italien 26,7, Spanien med Canariöarne 16,7, Turkiet med biländer gissningsvis 15,7, Belgien med 5, Portugal och Sverige med hvardera 4,2, Nederländerna 3,7, Schweiz 2,5, Danmark 1,86, Norge 1,7, samt Grekland 1,5. I de asiatiska 800 millioner ingår Kina med omkring hälften, ehuru denna siffra är så omtvistad att några vilja nedsätta den ytterligare till hälften, samt det britiska Ostindien med omkring fjerdedelen. Af Amerikas 84 millioner komma 39 på Förenta staterna, 9 på Mexico och 10 på Brasilien.

Sedan ett lands absoluta folkmängd blifvit utrönt, följer närmast i ordningen att uppvisa den relativa, d. v. s. invånarnes fördelning öfver landets yta. En viss täthet är ett nödvändigt vilkor för samhällets utveckling; utan lifliga och mångfaldiga beröringar mellan individerna som utgöra samhället är hvarken materiel eller andlig odling möjlig. Folkmängdens täthet är således en rätt god mätare af en stats styrka, bildning och välbefinnande, så länge den icke upphunnit gränsen inom hvilken landet kan föda sina inbyggare: på andra sidan om hvilken den blir en förderlig överbefolkning. Forna tiders statsmän och tänkare hafva också föreslagit hvarjehanda medel för att på ett konstladt sätt öka befolkningen, och några lagstiftare, såsom Colbert i Frankrike, hafva genom skattefrihet eller direkta understöd sökt uppmuntra tidiga giftermål. Lika angelägen var man att genom stränga förbud hindra utvandringen. Så stadgade Fredrik Wilhelm I i Preussen dödsstraff för de bönder som beträdades med försök att smyga sig ur riket, och belöningar utfästes för hvarje ertappad rymmare. Af samma skäl omhuldades invandringen, och samma konung uppoffrade 5 millioner thaler på anskaffande af kolonister.

Vi känna huru obenägen Peter I var att utlemna de svenska krigsfångarne, samt huru han försökte att till Ryssland locka öfver de näringsidkare som ruinerades genom de ryska härjningarna på Sveriges kuster. Ännu 1803 erbjöd kejsar Alexander åt invandrare 10 års fullständig skattefrihet, skattelindring för ytterligare 10 år, samt frihet för alltid från civil- och militärtjänst, hvarjemte åt hvarje invandrefamilj lofvades 60 dessetiner jord, 300 rubel förskott till nybyggnad samt underhåll till första skörden.

Märkvärdigt nog var det just samma år som Malthus uppträdde med sin bekanta sats att folkökningen sker i geometrisk progression, under det att näringsmedlens tillväxt endast sker i aritmetisk, samt att tider af onämnbare eländen förestå människoslägtet, om icke i tid förebyggande åtgärder vidtagas, och familjernas tillväxt genom hvad han kallar *moral restraint* eller sedlig sjelfbeherskning inskränkes inom de af klokhet och förutseende föreskrifna gränserna. Man har med en hänsynslös bitterhet kastat sig öfver denna välmående man och sökt visa att hans teori skulle innebära den omöjligaste grymhet mot de fattige. Vi tro att denna anklagelse icke är fullt rättvis. Till de oförytterliga mänskliga rättigheterna, om hvilka det så mycket talades i slutet af förra och början af innevarande århundradet, kan det ingalunda höra att bringa till världen en afkomma, utan all tanke på möjligheten att uppfostra den — mänskliga föräldrar skulle då icke hafva pligter och ansvar utöfver djurens — men å andra sidan kan icke nekas att Malthus såg saken allt för mycket i svart och icke gjorde tillräckligt afseende på naturens egen förmåga att lämpa sig efter omständigheterna, än mindre på den mänskliga uppfinningens förmåga att utvidga näringskällorna och ständigt upptäcka nya, så att ganska inskränkta rymder nu mera kunna föda en många gånger större befolkning än förut. Vi kunna alltså se människoslägtets framtid i långt ljusare dager än denne i grund och botten varmhjertade och människoälskande prestman. »Såsom orubbad sanning» — vi låna här några ord af vår författare — står dock af hans satsers alltid kvar att folkmängdstätheten och folkökningen stå i innerligaste samband med och äro beroende af näringsmedlens riklighet samt den nationalekonomiska verksamhetens utvidgning. Gent emot dessa faktorer sjunka förvaltnings-

och lagstiftningsåtgärder ned till kraftlösa verktyg. Och i riktigt erkännande hafva ock nu mera regeringarna öfvergifvit tanken att vilja reglera folkmängdstillväxten, ehuru den samma, då den uppträder jemn och stark, väl kan sägas vara det säkraste tecknet på gynnsamma lefnadsförhållanden i detta ords vidsträcktaste bemärkelse.»

Af en tabell öfver den relativa folkmängden, upptagande medeltalet af hvarje rikets invånare pr kvadratkilometer, inhentas att detta tal för hela Sverige är 10, störst för Malmöhus län 67, (motsvarande 7,710 personer på svensk kvadratmil eller för landsbygden ensamt 6,084) samt minst för Norrbotten, nemligen 0,8, motsvarande 87 personer på svensk kvadratmil. Belgien är 17, Nederländerna 11 Storbritannien 10, Italien 9 Tyskland 7,5, Frankrike 7, Österrike-Ungern 6, Danmark 5, Grekland 3, Ryssland 1,3 gånger så tätt befolkadt som Sverige, Norge deremot endast 0,6, och Nordamerikas Förenta stater i sin helhet 0,8, hvar emot särskilt Ny-Englandsstaterna hafva dubbelt så stor folkmängdstäthet som Sverige. Maximum af relativ folk mängd för hela Europa har Seine-departementet, med 4,667 personer pr kvadratkilometer, och derefter Middlesex med 3,462, hvilka höga siffror äro beroende deraf att dessa distrikt innefatta Europas båda största hufvudstäder.

Folkmängdens fördelning mellan stad och land är af stort intresse. I hela Europa öfver hufvud beräknas stadsbefolkningen uppgå till något mer än $\frac{1}{4}$ af det hela, och från alla håll, i synnerhet der det industriella lifvet är i stark utveckling, hör man talas om dess hastiga tilltagande. I England och Italien bor öfver hälften af hela befolkningen i städerna; närmast kommer Spanien, der stadsbefolkningen är 45 proc. af hela folkmängden, Nederländerna med 43, Sachsen 40, Baiern 35, Preussen 32, Frankrike 30,5, Belgien 26,6, (i förbigående sagdt just den siffra som uttrycker det exakta förhållandet för hela Europa), i Danmark 23,4, i Norge 17, i Sverige 12,95, i Ryssland omkring 10 o. s. v. ända ned till Finland, der stadsbefolkningen endast utgör 6,68 proc. eller omkring femtondedelen af hela landets. I Sverige har städernas tillväxt varit jemförelsevis långsam, och under de fyra första decennierna af detta århundradet höll sig siffran nästan oförändrad omkring 9,6; först med 1860 uppnådde den 11,26, 1865 12,13 och 1870

det nyss angifna talet. Härvid bör emellertid anmärkas, att 1868 öfverflyttades till Kristianstad från landsbygden en del hemman i en närbelägen socken, och samma år införlivades med Göteborgs stad förstaden Majorna; likaså räknas sedan ett par år till baka Djurgården till Stockholms stad. Förändringen skulle vara något större, emedan de viktigare städerna på de sista åren ganska hastigt tillväxt, om icke de obetydligare deremot aftagit till den grad att flere af dem äro betänkta på att lägga sig under landsrätt. Sverige intager i detta afseende en särdeles lycklig ställning: dess stadsbefolkning är tillräckligt stark för att uppbära den andliga utvecklingen, men icke så stor att några hygieniska eller sedliga olägenheter behöfva följa deraf. Äfven i ett annat afseende hafva främlingar som besökt vårt land funnit det afundsvärdt, nemligen deri att proportionsvis ett större mått af odling och intelligens än annorstädes är spriddt på landsbygden. Detta beror till en del af de större anspråk som hos oss ställas på prest- och embetsmannabildningen i dess högre och lägre grader, men i ännu högre mått derpå att lyckligtvis den allmänna odlingen hållit jemna steg med den tillväxande välmågan. Den stora utvecklingen af våra kommunikationsanstalter har äfven det goda med sig, att den gör det möjligt för oberoende personer af de uppfostrade klasserna att mer och mer bosätta sig på landet, deltaga i dess kommunala angelägenheter och derigenom bidra till dess högre odling.

Om det är en lycka, såsom bevis på en trogen öfverensstämmelse med naturens ordning, att de båda könen så nära som möjligt motsvara hvarandra i antal, så utgör vårt fädernesland den ena ytterligheten, i det att mot 1,000 mankön svara 1,067 kvinnor, i detta afseende endast öfverträffadt af Skotland med 1,096; den andra ytterligheten representeras af Grekland, med endast 933 kvinnor mot 1,000 män. Spanien, Frankrike, Belgien och Italien, eller med ett ord de latinska länderna, intaga midten af serien, i det båda könen antal der är nästan alldeles lika. Vi hafva i flere föregående artiklar erinrat, att det födes ett öfvervägande antal mankön, men att det strängare arbete och de större faror männen äro underkastade tidigt reducera deras antal, så att i de högsta åldersklasserna kvinnorna äro be-

tydligt öfvervägande. I Stockholms stad är kvinnornas antal störst i förhållande till männens, nemligen som 1,252 till 1,000; närmast kommer Upsala län med 1,102, och sist Jemtlands med endast 995 kvinnor mot 1,000 män. Hvilken orsaken kan vara till dessa afvikelser, lärer statistiken icke kunna förklara, och de äro dess utom af föga eller ingen betydelse; hufvudsaken är ett riktigt förhållande mellan båda könen i den ålder då deras reproduktion är lifligast. Att dödligheten är större bland ogifta än bland gifta, samt i synnerhet bland ogifta män, är ett förhållande som ofta blifvit anmärkt.

I andra afseenden står, så vidt statistikens vitnesbörd gäller, vårt fädernesland ganska högt bland de bildade samhällena. Spillningen af menniskolif i den späda åldern är ett tecken till barbari, såsom ådagaläggande den djuriska passionens öfvervigt öfver känslan af menniskovärde, i det att barnet inträder i världen blott såsom en ovälkommen frukt af ett ögonblicks yrsel, utan ens utsigt på den vård som instinkten betryggar åt djuret; det hemfaller då hjälplöst åt en för tidig död, och de många lidanden som äro förenade med dess inträde i lifvet äro utan frukt bortkastade. Det fins länder i det bildade Europa der mer än tredjedelen af alla födda barn dö inom första lefnadsåret; dit höra Würtemberg och Baiern; i Baden, Sachsen, Österrike och Ungern dör omkring fjerdedelen; i Preussen och Nederländerna femtedelen; i Frankrike, Belgien och England sjattedelen; i Danmark sjundedelen; i Sverige något mer än åttendedelen; i Norge och Skotland dör något öfver niondedelen af de födda under första lefnadsåret. I Sverige har i detta afseende en fortgående förbättring egt rum, från 20,46 proc. åren 1755—75 till 13,53 proc. under det sista årtiondet. Stockholms stad visar ännu den förfärande siffran af 26 proc., medan Jemtland står vid den låga siffran af 9,3, men i särskilda utländska områden är förhållandet ännu mer uppörande, såsom i områdena Landshut och Freising 46, Baierska alprakten 47, områdena Ingolstadt 50 och Ebersberg till och med 55 proc. Denna företeelse hör till de sorgligaste dragen i hela vårt närvarande kulturlif och måste utgöra ett ömmande föremål för statsmannens och menniskovännens bekymmer.

Strödda underrättelser.

Andefotografier. Man har föreställt sig att andar äro osynliga; den åsigten är gammalmodig nu, sedan de låta upptaga sina värda personligheter på fotografier. Vi hafva icke sett några, men en naturforskare af betydelse, Alfred R. Wallace, som i *Fortnightly Review* egnat ett par artiklar åt spiritismens försvar, har förklaradt att de finnas, och då måtte det vara säkert. Hela spiritismen går ut på den abstrakta andlighetens tillintetgörande: gästerna från den osynliga världen hafva kroppar liksom vi, fastän endast synbara för särskildt begäfvade människors ögon, hvilka kallas medier: de kunna röra tunga kroppar, hvilket bevisar en ganska anständig muskelkraft, och frambringa ljud, som ådagalägga ganska försvarliga lungor. Nu säges också den fotografiska kameran lemna påtagliga bevis för deras kroppslighet: hvad göres oss då mera vittnesbörd behof? Låtom oss höra hvad som derom berättas.

I mars 1872 begäfvos sig hr och fru Guppy någonstädes i England till fotografen Hudson, deras granne och icke spiritist, för att få några fotografikort tagna af Mrs Guppy. De voro båda naturligtvis rättroende spiritister och praktiserade fotografi för sitt nöje; de hade också försökt hemma hos sig att åstadkomma några andefotografier, men det hade icke lyckats — i Amerika var konsten redan då gammal. Nu tänkte mr Guppy att han skulle försöka få en andefotografi; han satte sig ned, lät Mrs Guppy tråda i bakgrunden och fick en bild tagen, på hvilken hans en stor vit, oval fläck, som i sina obestämda konturer liknade en beslöjad människa. Mrs Guppy var klädd i svart, och bilden kunde följaktligen icke vara af henne. Några dagar derefter förnyade det äkta paret sitt besök och hade då sin lilla gosse med sig. Mrs Guppy satt på golfvet och höll gossen på en stol; hennes man stod bakom och såg på. Den ljusbild som nu erhöles visade en lång qvinlig figur, pryddigt draperad i något lätt hvitt tyg, stående bakom och öfver de sittande, samt nedblickande på dem med utbredda händer, liksom för att gifva dem sin välsignelse. Andens ansigte hade något österländskt i dragen och var liksom händerna klart markeradt. En ny fotografi togs så snart en plåt hann att blifva

färdig; denna gång knäböjde Mrs Guppy med gossen, och hennes hufvud var derföre högre upplyftadt. Anden fans der liksom förut, men den hade förändrat ställning på samma gång som Mrs Guppy och höll sin ena hand på samma afstånd från hennes hufvud som förut. Författaren, som är nära bekant med mr och Mrs Guppy, säger att deras aktningvärda karakter förbjuder all tanke på ett bedrägeri. Ryktet om dessa bilder spred sig hastigt, spiritister kommo i stora massor för att pröfva sin lycka, ehuru med mycket olika resultat, och man har sig bekant att bedrägerier egde rum, hvilket dock icke rubbade de troendes tillförsigt.

Ofta, säger mr Wallace, hafva igenkännliga bilder af döda personer blifvit erhållna. Mr William Howitt erhöi porträtt af två söner, som varit döde många år igenom; bilderna igenkändes i ögonblicket af hans hustru. Doktor Thomson i Clifton fick på en fotografi af sig sjelf bilden af ett okänt fruntimmer; han skickade den till en morbror i Skotland, med en enkel förfrågan om han kände hvem den förestälde. Svaret blef att det var doktor Thomson's egen moder, som dog vid hans födelse, och som hon aldrig i lifstiden hade varit porträtterad, kunde morbrodern icke begripa hvarifrån bilden kom. Wallace sjelf hade hos samma fotograf erhållit porträtt af en affiden släktning.

Vidare redogöres för några försök af enskilda amatörer. Mr Slater, en gammal erfaren optiker och fotografiamatör, tog med sig till mr Hudson en kamera af egen tillverkning och egna glas samt erhöi med denna en bild af sig sjelf, på hvilken hans en annan figur. Han började derefter experimentera hemma och erhöi några märkliga resultat. Första gången som det lyckades honom fick han vid sidan af sin systers porträtt fram två hufvud; det ena var lord Brougham's, i det andra, som var något otydligare, igenkände mr Slater Robert Owen, med hvilken han ända till Owen's död var mycket nära bekant. En annan bild visar vid sidan af mr Slater sjelf en qvinna i fladdrande svarta och hvita draperier; åter en annan har hufvud och byst af samma qvinna, som böjer sig öfver hans axel; ansigtet på båda äro lika, och äldre släktningar förklara att de föreställa mr Slater's mo-

der, som dog när han var ett litet barn. En af Slater's märkvärdigaste bilder är ett helporträtt af hans syster; det fins här ingen annan figur, men originalet, som är i sittande ställning, synes insvept i en genomskinlig slöja, hvilken vid mikroskopisk undersökning synes bestå af en mängd fina cirkelformiga maskor af olika storlek, som icke erinra om något känt slag af väfnad eller virkning.

(Forts. e. a. g.)

Tysk akademi i Japan. Den 22 mars 1873 konstituerade sig i Tokio en af tyskar bestående vetenskaplig förening, som antog namnet *Det tyska sällskapet för Ostasiens natur- och folkkunskap*, och derföre i synnerhet har ställt sig till uppgift en mera detaljerad forskning af det sedan Wienexpositionen Europa dubbelt närmare komna Japanska riket.

Sällskapet har sitt säte i Tokio men håller sina allmänna församlingar i Yokohama, samt består nu af 52 medlemmar, hvaraf 23 hafva sin bostad uti Yokohama, 20 i Tokio, 7 i Hiogo och 2 i Singapore. Utom en inträdesafgift en gång för alla af 10 dollars, lemnar hvarje medlem ett månatligt bidrag af 2 dollars.

Vid sällskapets konstituerande öfverlemnades presidiet åt tyska rikets ministerresident herr von Brandt, och dr Müller valdes till vicepresident; de öfriga medlemmarne af utskottet äro dr F. Hilgendorf, dr Cochius och P. Kempermann.

Ehuru ännu knappast ett år förflutit sedan sällskapets grundande, tilläto likväl dess penningemedel det redan att utgifva en egen tidskrift, som bär titeln »Mittheilungen».

De första häftena af denna nya publikation hafva kommit till Europa, och så mycket kan man dömma af det redan utkomna, att dessa »Mittheilungen» skola blifva en verklig guldgruva för det ostasiska örikets naturkunskap och etnografi. Dervid får man anmärka, att redaktionen ingalunda skall taga detta begrepp i inskränkt mening, utan att vi äfven torde få erfara mycket intressant om japanernas äldre historia, tideräkning, rättsbruk m. m.

Det är icke vår afsigt att här uppteckna innehållet af de hittills utkomna häftena. Emellertid kunna vi ej undgå att i korthet omnämna ett för geografiens historia särdeles

intressant bidrag; det är en japansk jordglobskarta från år 1670, som befann sig uti en tysks, herr O. Heeren i Yokohama ego. Sedan denne hade utställt den samma i sammankomsten den 5 juli förra året, beslöt man genast offentliggörandet af denna märkvärdiga geografiska urkund. Utan att ingå i en närmare beskrifning af den samma, kunna vi försäkra att den så mycket mer förtjänar att beaktas af alla fackmän, som den icke blott ger ett begrepp om japanernas föreställning om världen uti 17:de århundradet utan också innehåller talrika bestämda notiser öfver produkter, afstånd, namn o. s. v. Denna världskarta består af fyra särskilda skifvor, så att reproduktionen ej erbjuder några väsentliga svårigheter.

Som för öfrigt dessa *Mittheilungen* endast kommit till Europa i ett inskränkt antal exemplar, torde kanske den notisen vara välkommen, att den ofvannämnda för jordkunnskapens historia ganska värdefulla kartan redan blifvit gjord tillgänglig för större kretsar. Det italienska geografiska sällskapet har nemligen genast föranstaltat om ett helotypiskt mångfaldigande af den uti »Mittheilungen» innehållna reproduktionen, och den samma, jemte en italiensk öfversättning af de till tyska öfversatta japanska anmärkningarna finnes i decemberhäftet af den utaf detta sällskap utgifna »Bolletino».

Innehåll:

	Sid.
Hushållnings- och önskningsmål vid 1874 års riksdag	529.
Litteratur:	
Studier i jemförande befolkningsstatistik af John Hellstenius	536.
Strödda underrättelser:	
Andefotografier, m. m.	543.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på alla postanstalter i riket äfven som i bokhandeln, samt i Stockholm på tidningsutdelningsställena. Priset för helt år 10 rdr, för halft år 5 rdr 50 öre, och för fjerdedels år 3 rdr, *postbefordringsafgiften till landsorten inberäknad.*

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.